

Alejandra PIZARNIK

SINGURĂTATE CU ARIPI

Traducere, prefață și note
de Leo BUTNARU

Alejandra PIZARNIK

**SINGURĂTATE
CU
ARIPI**

POEME

Traducere, prefață și note de

Leo BUTNARU

Editura SAGA 2021

Prefață

Leo Butnaru: La început a fost rana

Fiica mai mică a unei familii de evrei din Rovno (azi Belarus), care a emigrat din Polonia în Argentina (1934). Născută *Flora Pizarnik Bromiker* (1936). Tatăl s-a acomodat destul de repede în noul mediu, sporind cu succes bunăstarea familie destul de bine situate pe scara socială. De fapt numele le era Pożarnik (Pompierul), însă, în noul mediu lingvistic părea dificil de rostit, încât a fost reformulat în: Pizarnik.

Printre veniturile familiei erau și cele din comercializarea mărfurilor din Europa, trimise de rudele care, din nenorocire, aproape toate – atât pe linie paternă, cât și maternă – au căzut jertfă națiștilor. După ce află de tragedie, Alejandra începe să se gângăvească, e chinuită de insomnie (*Cineva a plâns fără măsură/ extinzând zorii./ Cineva a înjunghiat perna/ căutând imposibilul/ loc de odihnă*), coșmaruri, astm, fiind diagnosticată cu nevroză. Tema morții avea să devină una frecventă în versurile sale de viitor: „*În ecoul morților mele/ mai există încă spaima./ Ție ți-e cunoscută spaima?/ Știu că spaima se teme când îmi rostesc numele./ Spaima/ spaima cu pălărie neagră/ îmi ascunde-n sânge șobolani/ sau spaima cu buzele moarte/ îmi bea dorințele toate./ Așa e. În ecoul morților mele/ mai există spaimă*”; „*timpului îi este frică/ frica are timp/ frica/ se plimbă prin sângele meu/ mănâncă cele mai bune fructe*

ale mele/ devastează zidul meu lamentabil/ distruge distrugerile/ numai distrugere/ și frică/ nespus de frică/ frică”. Și totuși, ar fi de remarcat și vraja cu care, peste ani, o mai învăluia copilăria cu toate ale ei, precum în acest poem tandru: „*Din copilărie nu știu decât/ o teamă luminoasă/ și o mână care mă trage/ de cealaltă parte a mea. // Copilăria și parfumul ei/ de pasăre alintată*”.

În eseul *La escritura invisible: el discurso autobiográfico en Alejandra Pizarnik (Scritura invizibilă: discurs autobiografic despre Alejandra Pizarnik)* Patricia Venti relevă faptul că sentimentul înstrăinării e unul atât de suprafață, cât și unul subtextual: „...alteritatea semit/argentiniană a făcut-o străină, personaj fără loc în societate, cu șanse mici de a se dizolva în masa amorfă și atomizată a unei comunități”. Posibil, o altă cvasi-alternativă a lui *a se dizolva* ar fi *a se încadra*; a se manifesta, a fi vizibilă, apreciată ca personalitate dăruită cu energii creatoare, subtilitate și abilitate spirituală, cu motricitate intelectuală neordinară.

Înstrăinarea și dorința de dragoste, apropiere, solidaritate, înțelegere. Iar când acestea nu vin din exterior, poeta notează în *Jurnal*: „...uneori nu sunt foarte rea cu mine; uneori, în mijlocul nenorocirii și serii, îmi spun mie însămi cuvinte duioase și calde, cu o delicatețe ce mă face să plâng, pentru că ele sunt cele pe care nu mi le va spune nimeni altcineva din cei care nu mi le-au spus niciodată, nici măcar atunci când încăpeam în palma unei singure mâini”.

Odată cu înaintarea în vârstă vin și chinurile legate de înfățișarea trupească: ereditar, femeile din neamul Pizarnik erau predispuse la obezitate și, pentru a contracara manifestarea acesteia, Alejandra apelează la amfetamină, substanță care, provizoriu, atenuează foamea, tânăra poetă mai gândindu-se că astfel ar putea să-și amelioreze problema insomniilor. Numai că, după un timp, își

administra amfetamina doar de dragul euforiilor în spațiul virtual al cărora o duceau aceasta, încât, la 18 ani, încearcă primele dereglări psihice și simptome ale dedublării de personalitate. Apelează la un psihiatru, acesta menționând repetat că suferințele ei își au originea nu în trupesc, ci în sufletesc.

O sfătuiește să țină jurnal, pe care, la început, adolescenta îl completează cu versuri. Și nu ar fi exclus ca fiorul creației, declanșarea acesteia să fi avut de impuls tocmai acea recomandare de a-și expune/divulga sieși gândurile, sentimentele. Sau poate expresia poetică, exemplaritatea acesteia devin tocmai modalitatea de a înlocui rostirea în *realitate*, sonoră a cuvintelor, care îi pricinuia chin, durere, nemulțumire, dezamăgire etc. din cauza logonevrozei.

Așadar, viitoarea poetă a fost botezată Bliuma (Floare), de unde și numele de ieșit în lume: Flora. Implicit, o vibrație de ecou în versurile de mai târziu: „eu m-am născut/ suferind dublu/ în memoria de aici și de acolo”. Însă de la un moment încolo, în „concuranță” cu sora ei, ce părea un model de jună blondă, bine făcută, adică fără metehne fizice și „infirmități” psihice, ajunge a-și urî numele, intenționând să-și contureze o altă identitate. De parcă ar fi fost încercată și călăuzită, ferm, lucid, de voința de a fi altcumva, altceva, la care să ajungă inclusiv prin abandonarea apelativului Flora, în alte variante, în familie, – Bluma, Blímele. Se gândea să-și aleagă un nume pe care să și-l „construiască”, modeleze, „îndreptătească” prin ceea ce credea că va fi în stare să creeze. În dorința de a se remarca, de a excela. În fine, de a fi o învingătoare. Iată, peste ani, o mărturie în *Jurnal*: „Mă tem că dorința mea de a scrie nu e altceva decât un mijloc de-a atinge scopul dorit, succesul, gloria, credința în mine. Ar fi de înțeles, odată ce eu nu studiez «serios», din moment ce nu trăiesc «serios». De asemenea se poate întâmpla că, având în vedere dificultatea de a mă exprima oral, fac tot

posibilul de a nu mă sufoca, de a scuipa focul angoasei mele”. Adică Alejandra Pizarnic, privată de facilitatea, cursivitatea, normalitatea comunicării exprese, prin viu grai, apelează din plin, aplicat, la modalitatea scripturală de a-și transmite gândurile, sentimentele. Și-a conceput identitatea dintr-un sentiment de excepționalitate, considerând că era predestinată să ajungă mare scriitoare, care prin opera ei să minimalizeze eșecurile din viața cotidiană, extra-literară, extra-expresie publică, extra mesaj audibil cursiv.

Prin urmare, își schimbă numele, se auto-... rebotează în Alejandra. La catedra universitară de literatură modernă are norocul să fie remarcată de profesorul Juan Jacobo Bajarlíia care, într-un fel, îi devine protector și ghid în abia începuta ei carieră literară. Îi citește și îi redactează textele ce aveau să intre în prima carte a poetei, o prezintă editorului Arturo Cuadrado, îi face cunoștință cu mai mulți artiști suprarealiști (Juan Batlle Planas, Oliverio Girondo și Aldo Pellegrini...). La îndemnul profesorului, studenta-debutantă în poezie își alcătuiește un program de lectură: Proust, Gide, Claudel, Kierkegaard, Joyce, Leopardi, Yves Bonnefoy, Blaise Cendrars, Artaud, Baudelaire, André Pieyre de Mandiargues, George Schehadé, Stéphane Mallarmé, Henri Michaux, René Daumal, Alphonse Allais... O lectură creatoare, inclusiv de sine ca poetă, care identifica la marii autori posibile marcaje ale propriei identități, prin acele «scrieri» tainice, descifrate cu înțelegerea sa și într-o înțelegere sa cât mai plenară, prin subtexte și... supratexte parcă regăsindu-și... în avans propria personalitate, caracterul ei de intelectual și de creator.

La 19 ani, cu susținerea financiară a tatălui, Alejandra Pizarnic editează prima carte de versuri, *La tierra más ajena / Cel mai străin pământ*, răvășitoare prin ce ar numi românul dorul cel de moarte.

Este excepțional de... convingător, de... exact! ales motoul din quadripticul *Tinerete* al lui Arthur Rimbaud, din partea a III-a a lui, „Douăzeci de ani”: *Ah! egoismul nesfârșit al adolescenței, optimismul studios: cât de plină de flori era lumea în vara ce s-a sus! Văzduhurile și formele pierind...* E o „exactitate” definitorie a destinului junei studente-poete Alejandra Pizarnik, pe atunci trăind, probabil, și ea un „optimism studios”, dar având și sentimentul plecării florilor, verii, locul lor, în timp, având a-l lua „formele pierind”. Apoi, referitor la respectivul discurs poetic în patru părți Suzanne Bernard menționa că în el autoarea evocă viziuni halucinante și vizitele amintirilor, acestea *studioase*, în strădania aplicată conștient, prin care tinde să-și stăpânească efervescentele spiritului, harului, ale energiilor creatoare. Să mai reținem că în poemul rimbaldian e și următorul vers: *Un cor, pentru a potoli neputințe și depărtarea!* Și această idee polifonică de asemenea în concordanță cu starea de spirit, de destin, prezentă și de perspectivă, a poetei argentinienne.

În cartea de debut se întrevăd și bransamentele altor obsesii: vocea interioară, visul, imposibilitatea de a se găsi pe sine, autodistrugerea, ce duce spre creația simbolismului francez, în special a lui Arthur Rimbaud și Stephan Mallarmé. Rimbaud o va însoți și în continuare, titlul celui de-al doilea volum de poeme al tinerei poete fiind *La última inocencia (1956) / Última inocență*, preluat-citat din „Un anotimp în infern” (*La dernière innocence et la dernière timidité*).

La Universitatea din Buenos-Aires a făcut studii de filosofie și jurnalism, însă fără a le finaliza, fiind ademenită de artele plastice și luând lecții în atelierul pictorului suprarealist Battle Planas. Însă continuă să citească mulți autori ai suprarealismului, traduce din creația lui Eluard, aceste preferințe ducând, bineînțeles, la conturarea propriei identități

scriitoricești, intelectuale. În poezia ei revin mereu teme tentației morții, copilăriei pierdute, înstrăinării augmentate de sentimentul însingurării orfelinului exilat în sine însuși. Astfel că ajungând la 30 de ani, Alejandra rămâne a fi tăcută, retrasă, timidă, nemulțumită de trăsăturile feței sale oarecum lătărețe. Arăta ca o adolescentă care, cu toate ale ei, se interesa de lume, dar și lumea. Crește numărul interlocutorilor săi epistolari, a admiratorilor. Întreține corespondență cu somități de rangul lui Julio Cortázar și Henric Molina. Vălmășagul, torentul de impresii (și intenții!) sunt captate în numeroase scrisori, caiete, în jurnal.

În fața biroului la care scria Alejandra fusese prinsă o frază a lui Antonin Artaud: „Pentru început ar trebui să dorești să trăiești”. Probabil, ideea aceasta îi atenua angoasele, nesiguranța în sine. O încuraja, probabil. Iar la un anume moment, simțind că ar fi poate benefic, dacă ar schimba atmosfera, mediul existențial și de creație, Alejandra Pizarnik urcă pe o navă transatlantică, ajungând la Paris. Sigur, după lungi tratative cu părinții, care erau contra, necrezând că plecarea ar fi alternativa optimă.

În metropola franceză se află patru ani (1960-1964), care, prin plinătatea și tensiunea, febrilitatea și curiozitatea existențială aveau să constituie iradiantul nucleu al creației sale pline de dramatism. Frecventează cursuri la Universitatea Sorbona (istoria religiilor și literatura franceză). Colaborează la revista „Cuadernos” (Caiete / Notițe), unde, printre altele, publică un interviu cu Jorge Luis Borges. Scrie eseuri, traduce, inclusiv din frenetic-neliniștitoarea poezie a lui Lautréamont (să ne amintim: francez născut în America Latină), poemele căruia, deopotrivă cu ale lui Rimbaud, Artaud, sunt bântuite de motivele tentației fatale, autodistrugătoare. În ele poeta părea că își găsea refugii adecvate propriilor stări de spirit, anxietăților și frământărilor firii sale

terorizate de suflul și chemările neantului. Astfel părea să uite sau doar să facă abstracție (prin abstracțiuni/fantezii intrinseci artei cuvântului!) de neputința de a-și afla un loc cât de cât suportabil în perindarea măștilor social-existențiale, inclusiv erotice. Încerca insurmontabile atracții față de uitare, de dincolo de absolutismul ei.

E printre colaboratorii revistei „Les Lettres Nouvelles” și a unor publicații de cultură-literatură latino-americane. În perioada pariziană leagă prietenie cu Julio Cortázar și Octavio Paz (pe atunci diplomat la Ambasada Mexicului), acesta scriindu-i prefața la volumul de poeme *Arbol de Diana / Arborele Diane* (1962). Avea să susțină că se regăsește, ca prototip, în chipul/ destinul Magi din „Șotronul” lui Cortázar, însă prozatorul nega că ar fi fost așa. În schimb, i-a dedicat colegei sale câteva poeme. Îi cunoaște pe Italo Calvino, André Pieyre de Mandiargues, Roger Caillois. Scrie eseuri despre Henri Michaux, Antonin Artaud, André Breton, din creația primilor doi traducând, de altfel ca și din poezia lui Salvatore Quasimodo, Aimé Césaire, Yves Bonnefo, din proza Margueritei Duras, a lui André Pieyre de Mandiargues.

Fecund în creație, achiziții intelectuale, maturizare, personalizare, sejurul parizian e pentru Alejandra Pizarnik dacă nu al deplinei satisfacții, ca să nu vorbim și de fericire, e totuși unul benefic, al stabilității, precum se poate deduce dintr-o scrisoare, pe care i-o adresează psihologului León Ostrov: „În pofida insecurității exterioare, sunt fericită. Vreau să spun: pot scrie cu o mai mare libertate (ceea ce e atât de complicat, de inexplicat)”. E de menționat că ședințele de terapie la acest specialist au fost foarte importante în viața și creația Alejandrei, care i-a dedicat lui Ostrov una din cele mai frumoase poezii a sale, „Trezirea”. Pare-se că grația medicului a apărut motivația confluențelor dintre literatură și subliminal, de aici pornind și interesul poetei

față de psihanaliză, lucru important pentru elaborarea și constituirea travaliului ei literar; important și ca instrument, modalitate de investigare a propriului subconștient, a subiectivității ca motricitate în creația artistică. Concomitent, în alte componente ale ei, poezia Alejandrei Pizarnik e una a dialogului continuu dintre ceea ce este lumea vizibilă și cea imaginară, de unde criptarea limbajului comun până la alteritate și înstrăinare, autoarea construind/creând (opina Patricia Veni în eseul citat mai sus) „un limbaj poetic ce abandonează conștient toate ancorările la realul referențial”.

În anul 1964 Alejandra Pizarnik se întoarce în Argentina, deja scriitoare matură ce avea nevoie de timp și sănătate pentru a-și dezvolta/realiza programul, intențiile de creație, pentru care dispunea de o energie pe potrivă harului său impetuos. Timp de șase ani scrie și editează șapte cărți (posibil, unele din ele fuseseră gândite și concepute, *in nuce*, mai înainte): *Los trabajos y las noches (Munci și nopți)*, 1965; *Extracción de la piedra de locura (Extragerea pietrei nebuniei)*, 1968; *Nombres y figuras (Nume și figuri)*, 1969; *Poseídos entre lilas (Posedat în liliac)*, 1969 (teatru); *El infierno musical (Infernul muzical)*, 1971; *La condesa sangrienta (Contesa sângeroasă)*, 1971; *Los pequeños cantos (Cântece mici)*, 1971. (*Extragerea pietrei nebuniei* e o trimitere la unul din subiectele populare al Renașterii din Nord, abordat în picturile lor de Ieronim Bosch, cei doi Pieter Bruegel și alți pictori flamanzi; e cel mai apreciat volum de poeme al Alejandrei Pizarnik.) În genere, versurile par a fi de o respirație sincopată, conștient lipsite de accente și reprize semantice, uneori... aformale, să zic, rămase la stadiul adnotărilor ermetice și cvasiermetice, gen note de jurnal intim. E semnul jinduirii libertății și autonomiei prozodice.

În 1965 i se acordă Premiul pentru Poezie al Municipiului Buenos-Aires, an în care e și

protagonista unei expoziții de pictură, în parteneriat cu Mujica Lainez.

În 1969 beneficiază de Bursa în Artele din America Latină și Caraibe, iar în 1971 – de Bursa Fulbright, perioadă în care, în urma unui curs de psihoterapie, starea sănătății i se ameliorează. Din păcate, nu pentru mult timp, angoasele și chinurile personalității dedublatele fiind consemnate în jurnalul poetei (publicat postum).

În 1972 Alejandra Pizarnik face o nouă tentativă de suicid (prima o avusese în 1970), însă e salvată la timp. Apoi o nouă încercare de acest gen, după care poeta este internată în ospiciu. Iar pe 25 septembrie, revenind acasă conform deciziei medicilor, îngurgitează 50 de pastile de secobarbital, punându-și capăt zilelor. Din păcate, în preajma ei nu se mai afla nimeni. Pe noptieră se afla fila cu următoarele rânduri: „nu doresc/ nimic altceva/ decât să ajung la fund”.

La moartea poetei, Julio Cortázar i-a dedicat „o neîmblânzită filă despre niciunde”, asemănând-o cu (în)fermecătoarea, nemuritoare Alice în Țara Minunilor, zână magică, măiastră în a-și crea din cuvinte propria lume. Superb poemul: *Deoarece iadul nu există, tu ești acolo/ în ultimul hotel, ultimul vis,/ obstinată pasageră a absenței./ Fără bagaje și documente,/ Oferind un caietel de note în loc de obol/ Sau un creionăș colorat:/ – Acceptă-le, luntrașule. Mai scump nu îți va plătit nimeni/ intrarea în Marile Transparente,/ în grădina în care aștepta Alice.*

Ca un ecou, o idee despre Marea Transparentă dintr-un poem al Alejandrei: „Vântul rostește discursuri naive/ în onoarea liliacului/ și cineva intră în moarte/ cu ochii mari deschiși/ ca Alice în țara deja văzută”. Iar pe piatra de mormânt, ca epitaf pe care și-l anticipase, poemul „Un singur nume”:

*alejandra alejandra
sunt sub
alejandra*

Precum constatase, laconic și dramatic, unul din traducătorii francezi ai poeziei Alejandrei Pizarnik: „La început a fost rana”, o parafrază a celebrului adagiu biblic despre Cuvântul înainte stătător, a toate întemeietor. Și iată implicita cvasi-explicație în versurile poetei: „Vântul moare în rana mea./ Noaptea îmi cerșește sângele”; „Tu alegi legătura cu rana/ în cazul în care ne vorbim tăcerea./ Faci din viața mea/ această ceremonie atât de pură”; „Ce bestie răpusă de uimire/ se târăște prin sângele meu/ vrând să se salveze?”...

Cioburi negre-lucioase-scânteioase din metaforismul suprarealist al liricii Alejandrei Pizarnik, dramatic existențial în autorefecții necruțătoare față de destinul celei care îl aducea pe lume.

Leo Butnaru

